

XXII. SJAZD KSSS A ÚLOHY VEDECKEJ PRÁCE V OBLASTI MARXISTICKO-LENINSKEJ FILOZOFIE

Z HLAVNÉHO REFERÁTU PREDNESENÉHO NA KONFERENCII REDAKCIÍ
FILOZOFICKÝCH ČASOPISOV Z KRAJÍN SOCIALISTICKÉHO TÁBORA
LIPSKO, 1. FEBRUÁRA 1962

M. B. MITIN

Historický XXII. sjazd KSSS zasadal v čase prudkého tvorivého vzostupu sovietskeho ľudu vo všetkých oblastiach komunistickej výstavby, v podmienkach upevnenia socializmu v krajinách ľudovej demokracie, mohutného vzrastu mierových síl a pokroku na celom svete. Nielen sovietski ľudia, pracujúci v krajinách socialistického tábora, ale celá pokroková verejnosť sledovala prácu sjazdu s neobyčajným záujmom. Zraky zdruvujúcej väčšiny ľudstva boli s radosťou a nadšením uprené k tomuto veľkému fóru spoločenského pokroku, ku generálnemu štábu budovania novej spoločnosti, v ktorej sa utvrdzuje Mier, Práca, Sloboda, Rovnosť, Bratstvo a Šťastie všetkých národov. Po prvý raz v celých dejinách ľudstva sa idey o komunizme, najdokonalejšom a najspravodlivejšom spoločenskom zriadení zmenili na konkrétny, podrobne rozpracovaný plán činnosti miliónov ľudí.

Sjazd prijal Program KSSS — komunistický manifest našej epochy. Program KSSS odkryl také inšpirujúce perspektívy ďalšieho spoločenského pokroku, že sa nemohol nestretnúť so živým ohlasom na celom svete. V Programe KSSS sa odhaľuje objektívna, zákonitá súvislosť komunistickej premeny spoločnosti s bojom za mier na našej planéte.

XXII. sjazd KSSS podal vedeckú analýzu súčasnej epochy, ukázal jej základné tendencie: ďalší vzrast sily svetovej socialistickej sústavy a jej medzinárodného významu, vzrast jej úlohy v konsolidácii mierových a pokrokových síl vo všetkých krajinách, rozklad koloniálneho systému pod mocnými údermi národnooslobodzovacieho hnutia, vstup imperializmu do nového obdobia všeobecnej krízy, prehĺbenie vnútorných a vonkajších rozporov v imperialistickom svete. Táto analýza je dôležitým vkladom do pokladnice marxizmu-leninizmu.

Sjazd zhrnul výsledky tvorivej činnosti sovietskeho ľudu a Komunistickej strany Sovietskeho sväzu za obdobie, ktoré uplynulo od XX. sjazdu. Tieto roky

mali veľmi veľký význam v živote sovietskeho ľudu a všetkého ľudstva. Pre Sovietsky sväz to boli roky nebývalého vzrastu spoločenskej aktivity, iniciatívy a tvorivosti sovietskych ľudí, roky ďalšieho zdokonalenia socialistických spoločenských vzťahov, dôslednej demokratizácie politického života, zblíženia všeludového a kolchozného družstevného vlastníctva, upevnenia sociálno-politickej a ideovej jednoty sovietskeho ľudu, ďalšieho vzrastu úlohy komunistických morálnych prvkov v živote spoločnosti a iných hlbokých sociálnych premien.

Sjazd vyzdvihol politický a teoretický význam obnovenia a rozvinutia leninských noriem stranického života a princípov kolektívneho vedenia a revolučnokritického, tvorivého ducha leninizmu, ukázal hlbokú zákonitosť a spoločenskú nevyhnutnosť rozhodného stranického odsúdenia kultu Stalinovej osobnosti a porušenia leninského odkazu, ktorý tento kult umožnil, zneužitia moci, porušovania revolučnej zákonitosti a ostatných následkov hlboko cudzích humánnej podstate komunistického hnutia.

Kult osobnosti mal zhubné následky a zohrával negatívnu úlohu v živote strany a štátu. Ale bolo by hlboko mylné a neoprávnené, keby sme kult Stalinovej osobnosti akokoľvek stotožňovali s veľkou a všestrannou činnosťou strany v období výstavby socializmu, v rokoch Veľkej vlasteneckej vojny a po nej. Sila a veľkosť Komunistickej strany Sovietskeho sväzu spočíva najmä tiež v tom, že vo všetkých etapách svojej hrdinskej histórie vysoko vyzdvihovala a vyzdvihuje Leninovu zástavu, riadi sa Leninovým učením a pretvára ho do života. Kult osobnosti bol cudzorodým prvkom v životodarnom organizme našej strany a štátu a nehladiac na jeho negatívne následky, nemohol zabrzdiť nepretržitý rozvoj socialistickej spoločnosti, zmeniť jej sociálno-ekonomickú a politickú podstatu, marxistickoleninský revolučný svetonázor strany, otriast jej organizačnými, politickými a teoretickými základmi, ktoré vypracoval veľký Lenin.

Ako je známe, kult osobnosti mal škodlivé následky aj v oblasti filozofickej práce. Stalin urobil vo filozofii rad dôležitých teoretických chýb, vyslovil tézy odtrhnuté od života, vystupoval niekedy s neodôvodnenými závermi vo viacerých dôležitých otázkach.

V období kultu osobnosti bola Stalinova práca „O dialektickom a historickom materializme“ povýšená na úroveň „nedosažiteľnej výšiny“ marxistického myslenia, hoci to v skutočnosti bola popularizátorská práca, ktorá podávala dosť zjednodušený, schematický výklad všeobecne známych právd a vo viacerých bodoch obsahovala nesprávne sudy. Bohatstvo a mnohotvárnosť obsahu marxistickej dialektiky — obsahom najvšestrannejšieho, najbohatšieho a najhlbšieho učenia o vývoji — redukoval Stalin na štyri črty marxistickej dialektickej metódy a tak súčasne ochudobnil skutočný obsah dialektiky. Takisto aj výklad marxistického filozofického materializmu v troch črtách bol jeho krajným ochudobnením. Stalinova práca podávala v podstate dogmatické riešenie otázky o nerozbornom spojení marxistickej filozofie a praxe, filozofie a politiky. Ich jednota sa vyjadrovala takým spôsobom, ako by riešenia konkrétnych otázok spoločensko-politickej praxe a špeciálnych vied bolo možné vyvodiť zo všeobecných téz dialektického a historického materializmu deduktívnou cestou. Pri takomto prístupe sa dialektická metóda z nástroja poznania premieňala na akýsi univerzálny pakľúč. V ob-

sahu práce „O dialektickom a historickom materializme“ sa prejavila záporne aj tá okolnosť, že táto práca bola fakticky napísaná bez prihladnutia k výsledkom súčasnej vedy. Filozofické zovšeobecnenie súčasných prírodných vied sa vyčerpávalo ilustráciou „štyroch čŕt“ na príkladoch z arzenálu vedy minulého storočia. V časti o historickom materializme nenašlo odraz to nové, čo pre spoločenské vedy vyplývalo zo svetového faktu víťazstva sovietskeho ľudu, ktorý vo svojej krajine vybudoval socializmus. Základné tézy historického materializmu sa fakticky preberali v odtrhnutosti od praxe socialistického budovania. V tejto práci sa obišla taká významná otázka teórie a praxe, ako je svojráznosť pôsobenia zákonov dialektického a historického materializmu v podmienkach socialistickej spoločnosti. Pravda, o niečo skôr sformuloval Stalin tézy o zostrovaní sa triedneho boja úmerne k úspechom budovania socializmu. Táto téza bola však obzvlášť nesprávna a — ako je známe — nijakým spôsobom neodráža reálne zákonitosti socialistickej spoločnosti, ale fakticky ospravedlňovala podľu prax porušovania revolučnej zákonnosti, ku ktorej dochádzalo v období kultu osobnosti. Kanonizácia poučiek, ktoré sformuloval Stalin, ich prehlásenie za nesporné pravdy viedli prakticky k zníženiu filozofického dedičstva Marxa, Engelsa a Lenina.

Pod vplyvom kultu osobnosti sa Stalinova práca „Anarchizmus a socializmus“, ktorú on sám nazval prácou mladého marxistu a ktorá tiež obsahovala mnoho chybných téz, kládla div nie do jedného radu s prácou V. I. L e n i n a *Materializmus a empiriokriticizmus*. Leninove *Filozofické zošity* sa fakticky prestali študovať, hoci obsahujú široký program rozpracovania a ďalšieho rozvoja materialistickej dialektiky ako vedy. To súviselo s tým, že Stalin, ako je známe, mal negatívny postoj k tomuto leninskému dielu.

Stalin ustúpil z metodologických princípov marxizmu aj v hodnotení predmarxovského klasického filozofického dedičstva. Najvýraznejšie sa to prejavilo vo vzťahu k Heglovej filozofii. Proti faktom, proti skutočnému obsahu heglovskej filozofie, v rozpore s hodnotením zakladateľov marxizmu-leninizmu ju charakterizoval ako „aristokratickú reakciu na francúzsku revolúciu, na francúzsky materializmus“. Stalin vniesol zmätok do marxistického chápania vzájomného vzťahu základne a nadstavby spoločnosti, fakticky „zrušil“ zákon negácie negácie, pretože o ňom nič nehovoril vo svojej charakteristike štyroch čŕt dialektiky, obišiel otázku o momente jednoty pri posudzovaní zákona jednoty a boja protikladov.

Keď hovoríme o škode, ktorú kult osobnosti spôsobil rozvoju filozofie, treba mať na zreteli, že táto škoda sa vôbec neohraničuje vymenovanými chybnými tézami a nepodloženými Stalinovými hodnoteniami. Ovzdušie kultu osobnosti, v ktorom mal len jeden človek rozhodujúce slovo o otázkach teórie, splodilo u všetkých pracovníkov dogmatizmus, komentátorstvo, citátomániu. V našej literatúre bol dlho veľmi rozšírený opisný, komentátorský výklad základných zákonov a kategórií dialektiky, pre ktorý bol príznačný krajne schematický pohľad abstraktne sformulovaných „základných čŕt“. To došlo až tak ďaleko, že tieto „základné črty“ sa niekedy skúmali ako logické vyústenie celého historického procesu poznania, ako vzor jednoty logického a historického v poznaní. Vznikala domnienka, že stačí osvojiť si túto schému, aby bolo možno úspešne riešiť zložité

teoretické problémy. Takýto prístup sa odporúčal aj vedcom špeciálnych oblastí na doplnenie tých poznávacích prostriedkov, ktoré používali vo svojej výskumnej práci. Pritom bohatstvo spôsobov skúmania, ktoré vypracovala veda, ostávalo vo veľkej miere mimo filozofického bádania.

Komunistická strana Sovietskeho sväzu smelo a rozhodne podrobila kritike kult Stalinovej osobnosti, odhalila jeho príčiny, postavila sa do čela boja sovietskeho ľudu za prekonanie škodlivých následkov kultu osobnosti vo všetkých oblastiach spoločenského života. Pritom strana ukazuje, že prekonanie následkov kultu osobnosti môže byť úspešné len z principiálnych straníckych pozícií. Preto nemožno pripustiť, aby na základe boja proti pozostatkom kultu osobnosti ožili v marxisticko-leninskej teórii protileninské názory a smery akéhokoľvek druhu, ktoré strana už predtým rozbila a vyhodila do muzeálnej vitríny dejín.

*

Najdôležitejšou zvláštnosťou nového obdobia v rozvoji marxisticko-leninskej teórie je stále širšie zovšeobecňovanie bezprostredných skúseností miliónov budovalov komunizmu stranou. Rozvoj revolučnej teórie sa stal vecou celej strany. Táto črta terajšej etapy rozvoja marxisticko-leninskej teórie sa zvlášť výrazne prejavila vo vytvorení nového programu strany, ktorý je filozofickým, ekonomickým a politickým odôvodnením výstavby komunizmu v Sovietskom sväze, obohatením všetkých súčastí marxizmu.

Každá praktická úloha, ktorú vytyčuje strana pred ľud, je súčasne i úlohou teoretického skúmania. „Intenzívne sa musí rozvíjať výskumná práca v spoločenských vedách, ktoré sú vedeckým základom pre riadenie rozvoja spoločnosti“, hovorí sa v Programe KSSS. „V tejto oblasti je hlavnou vecou štúdium a teoretické zovšeobecňovanie praxe komunistickej výstavby, štúdium hlavných zákonitostí hospodárskeho, politického a kultúrneho rozvoja socializmu a jeho prerastania do komunizmu a rozpracovanie problémov komunistickej výstavby.“ (Nová mysl, mimoriadne slov. vydanie, október 1961, str. 496.)

Program KSSS otvára takto pred marxisticko-leninskou filozofiou najširšie perspektívy vo vedeckobádateľskej činnosti. Tie historické zmeny, ku ktorým v najbližších 20 rokoch dôjde v Sovietskom sväze, budú výsledkom nie živelného rozvoja, nebudú mimo vôle a vedomej činnosti ľudí, ale budú výsledkom všestranne rozpracovaného plánu, teoreticky zdôvodnenej perspektívy rozvoja.

Úloha marxisticko-leninskej filozofie pri konkretizácii tohto plánu, pri jeho uskutočňovaní silne vzrastá. Ako je známe, marxistická filozofia od samého svojho vzniku vyhlásila prakticky činný, pretvárajúci charakter proletárskeho svetonázoru. „Filozofi svet len rôzne vykladali, ide však o to, zmeniť ho“, napísal K. Marx ešte r. 1845. Od tých čias zároveň s rozvojom triedneho boja proletariátu aktívne pôsobiaci charakter marxisticko-leninskej filozofie sa uplatňuje vždy plnšie. Avšak teraz, s rozvojom svetovej socialistickej sústavy objavujú sa nové možnosti zosilnenia aktívnej úlohy marxistickej filozofie.

Program KSSS pripisuje veľký význam spoločenským vedám, pokladá ich za „vedecký základ riadenia spoločnosti“. Spoločenské vedy v nových historických

podmienkach sú povolané nielen analyzovať a zovšeobecňovať javy, ale tiež objasniť tendencie vývoja, vypracúvať praktické odporúčania pre plánovacie a riadiace orgány socialistickej spoločnosti a tým aktívne ovplyvňovať priebeh a tempo spoločenského rozvoja. Vedecké spracovanie a súčasne praktické riešenie nových problémov, ktoré vyzdvihuje život, je nutnou podmienkou úspešného vývoja spoločnosti ku komunizmu. Veda musí stále úplnejšie a všestrannejšie osvetľovať cestu praxi, musí pomáhať pri odhaľovaní a prekonávaní prekážok a ťažkostí, ktoré narušujú úspešnú cestu komunistickej výstavby. Aktivnosť, účinnosť, praktická zameranosť marxisticko-leninskej filozofie a celého komplexu vied, ktoré študujú spoločenské vzťahy, je teraz tým základným faktorom, ktorý určuje všetky úlohy týchto vied a ktorý treba brať do úvahy pri každej bádateľskej práci.

Pre marxisticko-leninskú filozofiu, ktorú Program v plnom súlade s klasikmi marxizmu-leninizmu charakterizuje ako „vedu o najvšeobecnejších zákonoch vývoja prírody, spoločnosti a ľudského myslenia“, je prejavom tejto požiadavky, nutnosť spájať vymedzenie základných smerov skúmania s úlohami metodologického vyzbrojenia konkrétnych oblastí poznania a objasňovať metodologickú stránku každej otázky, doviesť analýzu všeobecných problémov ku konkrétnym metodologickým poučkám. V tejto súvislosti sa treba pristaviť pri otázke konkrétnych sociologických výskumov.

V posledných rokoch sa v našej filozofii značne zväčšil rozsah konkrétnych sociologických výskumov. Vznikli práce o vzostupe kultúrno-technickej úrovne sovietskej robotníckej triedy, o probléme spoločenského a osobného, široko sa študujú nové formy práce a života na závodoch v Moskve, Gorkom, Sverdlovsku, vo Voroneži a iných mestách, problémy prechodu od socialistickej štátnosti ku komunistickej samospráve atď. Je to charakteristický jav, ktorý svedčí o upevnení spojenia pracovníkov historického materializmu so životom, s praxou komunistickej výstavby. Veľká pozornosť sovietskych filozofov ku konkrétno-sociologickej problematike nie je náhodná. Odpovede na reálne otázky praxe komunistickej výstavby nemožno získať deduktívnym rozvinutím všeobecných právd. Na to je potrebná konkrétna analýza praktických premien. Niekedy sa vyslovuje názor, že konkrétno-sociologický výskum vznikol v Sovietskom sväze len v posledných rokoch. Ak sa pritom myslí, že dovtedy sa naši profesionálni filozofi málo zaoberali týmito otázkami, tak s tým možno ešte súhlasiť. Ak sa však tým chce povedať, že sa v Sovietskom sväze vôbec nerobil konkrétno-sociologický výskum, tak to vôbec nezodpovedá skutočnosti. Takéto výskumy robili v širokom rozsahu naše stranícke, štátne a spoločenské orgány. Plány rozvoja spoločnosti — to sú vedecké závery z výskumu rozličných sfér života, skúmaných v ich úplnosti a vzájomnej zložitosti. Avšak teraz sa konkrétno-sociologické výskumy stávajú dôležitou oblasťou činnosti filozofických kádrov.

Rozvoj konkrétno-sociologických výskumov nastoľuje rad metodologických otázok, ktoré si vyžadujú všestrannú analýzu. Uvedieme niektoré z nich: a) historický materializmus a konkrétno-sociologický výskum; b) metodológia a metodika konkrétno-sociologického výskumu; c) vzťah všeobecných a špecifických spoločn-

ských zákonov; d) vzťah objektívneho a subjektívneho v konkrétno-sociologickom výskume.

Pod pojmom „konkrétne-sociologického výskumu“ rozumieme aplikáciu historického materializmu na skúmanie rôznych stránok a elementov súčasného života spoločnosti. Je však samozrejmé, že aplikácia historického materializmu na skúmanie javov súčasnosti nie je privilegiom iba filozofov, že je to úloha pracovníkov všetkých spoločenských vied: ekonómov, štatistikov, právnikov atď.

V tejto súvislosti sa pred nami vynára potreba odhaliť špecifiku filozofického prístupu skúmania tých alebo oných stránok spoločenského života v súvislosti s inými jeho stránkami, odhaliť všeobecné a špecifické zákonitosti spoločenských javov, použiť všetky kategórie historického materializmu na daný okruh javov.

Vydelenie špecifickej sociologickej problematiky, dalo by sa povedať, sociologického aspektu, to je jedna z dôležitých úloh pri týchto výskumoch, pretože v opačnom prípade sa sociologický výskum bude zamieňať za ekonomický, etnografický alebo iný výskum.

Ako je známe, vytvorenie materiálno-technickej základne komunizmu je jedným z ústredných problémov komunistickej výstavby. Tento problém rozoberá a študuje celý komplex vied. Je prirodzené, že aj vybudovanie materiálno-technickej základne je v strede pozornosti filozofie. Sociologický aspekt tohto najdôležitejšieho problému komunistickej výstavby spočíva — ako sa ukazuje — v objasnení toho, aké miesto má tento základný problém v komplexe iných otázok komunistickej výstavby, v štúdiu toho, ako automatizácia a komplexná mechanizácia výroby ovplyvňujú postupné prerastanie socialistickej práce v prácu komunistickú, ako vplývajú na všestranný rozvoj človeka, spočíva v analýze dialektiky výrobných síl a výrobných vzťahov, procesu formovania spoločenských komunistických vzťahov, prekonávanie rozdielov medzi mestom a dedinou, medzi duševnou a fyzickou prácou.

Konkrétnosť výskumu v marxisticko-leninskom poňatí a prízemný empirizmus — to sú dva protikladné prístupy pri skúmaní skutočností. Empirizmus, ktorý predstavuje jednu z charakteristických čŕt súčasnej buržoáznej sociológie — to je spôsob myslenia, ktorý je neschopný, alebo si nekladie za cieľ povzniesť sa nad opis faktov a postihnúť ich vonkajšej súvislosti. Celá súčasná buržoázna tzv. mikrosociológia je príkladom na takýto prízemný empirizmus. Ale konkrétnosť sociologického výskumu v našom poňatí neznamená prostý opis empirickej látky, i keby bol dokonca fotograficky presný. Veda poskytuje mnoho príkladov, ako sa prízemný empirizmus premieňa na svoj protiklad — na metafyziku a bezobsažnú scholastiku. Úloha spoločenskej vedy spočíva nielen alebo dokonca nie predovšetkým v opisovaní empirickej látky, ale hlavne v zovšeobecňovaní faktov, v odhalení logiky, zákonitosti vývoja. Hlavné pre vedu — ako písal V. I. Lenin — je zachytiť „objektívnu logiku hospodárskej evolúcie (evolúciu spoločenského bytia) vo všeobecných a základných črtách“ (Spisy, zv. 14, rus., str. 311).

Len vtedy možno prejsť od faktov ku zovšeobecneniu, keď sa fakty berú v súvislosti s jasným programom výskumu a v dôsledku toho sa v podstate stávajú objektom vedeckého štúdia. Ak chýba vedecká teória, ktorá by dávala základ programu vedeckého skúmania, teda kľakokoľvek faktov nemôže bádateľ uchrániť

pred empirizmom a subjektivismom, pred metafyzikou a scholastikou. „Uviesť všeobecné príklady — to nedá nijakú prácu, no ani význam to nemá nijaký, alebo má význam čisto záporný, lebo všetko závisí od historických konkrétnych podmienok v jednotlivých prípadoch. Fakty, keď ich skúmame v ich celku, v ich súvislosti, nielenže sú „neúprosne“, ale sú aj nepochybne presvedčivé. Faktíky, keď ich skúmame mimo celku, mimo súvislosti, keď sú vytrhnuté a náhodné, sú iba hračkou alebo i niečo horšie.“ (Spisy, zv. 23, str. 266.)

V reálnej skutočnosti neexistujú fakty izolovane. Je určitá objektívna logika faktov, podmienená všeobecnými zákonmi. Vedecky objasniť fakt — to neznamená jednoducho ho popierať, ale odhaliť tiež jeho miesto v tejto objektívnej súvislosti. A to nemožno urobiť, ak nie sme vyzbrojení vedeckou teóriou, ktorá umožňuje oddeliť typické od netypického, hlavné od druhoradého, náhodné od nevyhnutného atď. Takouto všeobecnou vedeckou teóriou je historický materializmus. V tejto súvislosti sa nastoluje tiež otázka o metodike konkrétneho-sociologického výskumu. Treba podčiarknuť, že ani metodika výskumu neexistuje izolovane od všeobecnej metodológie. Práve táto vedecká metodológia umožňuje tiež správne hodnotiť a určiť hranice využitia tej alebo onej konkrétnej metodiky v sociálnom výskume (napr. štatistiky, interviewu, metódy anket a pod.). Prechod k širokému okruhu konkrétneho-sociologického výskumu, rozpracovanie vedeckej metodiky analogických výskumov, uplatnenie leninského princípu straníckosti v nich je ukazovateľom zblíženia sa našej teoretickej práce s praxou budovania komunizmu, plodného obohatenia teoretickej práce v dôsledku prekonania elementov dogmatizmu, schematizmu, povrchnosti a rutiny, ktoré v minulej etape brzdili rozvoj teoretického myslenia. Rozvíjanie konkrétneho sociálneho výskumu na základe metódy historického materializmu nijako neznižuje, ale naopak, predpokladá ďalšie teoretické rozpracovanie kategórií historického materializmu, rozpracovanie všeobecných otázok materialistického poňatia dejín.

*

Najdôležitejšou otázkou našej ďalšej teoretickej práce je úloha hlboko objasniť špecifické formy, v ktorých pôsobia a prejavujú sa v našej spoločnosti všeobecné dialektické zákony a kategórie. Ako je známe, v posledných rokoch vzniklo v buržoázných krajinách veľmi mnoho prác (Wetter, Bochenský, Calvéz, Chamber, Merleau-Ponty a i.), v ktorých sa tvrdí, že rozvoj socializmu a komunizmu ako by bol úplne „v protiklade“ k dialektike, akoby znamenal „smrť dialektiky“. Treba poznamenať, že dokonca tiež v ZAR sa objavila kniha „Komunizmus dnes a zajtra“, napísaná skupinou univerzitných profesorov, v ktorej sa komunizmus kritizuje z tých istých pozícií. Logika úvah týchto zástancov antikomunizmu je takáto: treba alebo uznať, že jedinou hybnou silou všetkých spoločensko-ekonomických formácií, vrátane socializmu, sú antagonisticke rozpory, alebo sa zriecť dialektiky. Neopodstatnenosť týchto úvah je očividná. Buržoázi „patróni dialektiky“ falzifikujú dialektický materializmus, vôbec stotožňujú rozpory s antagonistickými rozpormi, prechod kvantity v kvalitu s násilnou revolúciou atď. Je pravda, že zákony dialektiky sú všeobecné zákony akéhokoľvek bytia, akej-

koľvek spoločnosti, že pôsobia aj v období prechodu od socializmu ku komunizmu, avšak podstatná kvalitatívna odlišnosť komunistickej formácie od všetkých predchádzajúcich antagonistických formácií sa nemôže neprejavovať v hlbokjej svojráznosti pôsobenia týchto zákonov v nových podmienkach.

Špecifika pôsobenia zákonov dialektiky v podmienkach socializmu a komunizmu sa zvlášť plasticky prejavuje pri analýze vnútorných zdrojov a hybných síl komunistického rozvoja. V protiklade ku všetkým predchádzajúcim antagonistickým formáciám, ktoré sa rozvíjali po línii stáleho narastania a zostrovania ich vnútorných rozporov až do revolučnej zmeny spoločensko-ekonomických vzťahov, ich vystriedania inými vzťahmi, komunistická formácia sa rozvíja po línii narastania a upevňovania vnútornej jednoty, vzájomného súladu všetkých sfér materiálneho a duchovného života spoločnosti.

V socialistickej spoločnosti pôsobia neantagonistické rozpory, ktoré sa riešia pokojnou cestou. V podmienkach socializmu sa v spoločenskom živote rozvíjajú nové javy, nové procesy; tak napr. dialektické protiklady, rozpory prechádzajú v rozdiely, rozdiely splývajú v jednotu.

V priebehu rozvoja socialistickej spoločnosti sa uskutočňujú najhlbšie kvalitatívne zmeny, robia sa revolučné opatrenia na pretvorenie spoločenských vzťahov. Ale vzhľadom na to, že v spoločnosti nie sú už antagonistické spoločenské sily, ale že v nej existuje pevná sociálno-politická a ideová jednota ľudu, tieto kvalitatívne zmeny, revolučné skoky sa uskutočňujú zdokonaľovaním výrobných vzťahov v súlade s rozvojom výrobných síl, zdokonaľovaním politických vzťahov v súlade so zmenami základne atď. V podmienkach socializmu a komunizmu je však podobná svojráznosť vlastná aj pôsobeniu všetkých ostatných zákonov dialektiky, boju nového so starým, vzťahu možnosti a skutočnosti atď. Takto možno hovoriť o špecifičnosti dialektického rozvoja v podmienkach socializmu a komunizmu, o ďalšom obohatení zákonov a kategórií dialektiky na základe skúseností nového typu spoločenského rozvoja. Toto všetko svedčí o tom, nakoľko sú protivedeckými ohováračské výmysly antikomunistov.

Opierajúc sa o Leninovo teoretické dedičstvo a tvorivé rozvinutie jeho ideí v praktickej a teoretickej činnosti KSSS a všetkých bratských strán je nevyhnutné rozobrať podstatu neantagonistických rozporov, zvláštností boja nového so starým v nových podmienkach atď. Pritom treba vychádzať z toho, že aj za komunizmu, v plnom súlade so základným zákonom dialektiky, zostanú dialektické rozpory vnútorným impulzom vývoja, zdrojom rozvoja. Odhaliť a hlboko rozobrať špecifiku pôsobenia základného zákona dialektiky v podmienkach budovania komunizmu znamená dať do rúk našich spoločenskovedných pracovníkov seriózny metodologický nástroj pre skúmanie naliehavých úloh súčasnosti, bojový prostriedok pre boj proti buržoáznej filozofii, proti antikomunizmu.

Jednou z veľkých vymožeností marxizmu-leninizmu pri štúdiu spoločenských vzťahov je vyjasnenie tej okolnosti, že spoločnosť predstavuje navzájom spätú ucelenú jednotu, ktorá sa rozvíja na základe jej vlastných objektívnych zákonov. Komunistická spoločnosť je však vyšším typom tejto celistvosti. Ani v jednej formácii sa neprejavila tak zreteľne závislosť zmeny jednotlivých elementov, súvislostí a stránok na všeobecnej štruktúre celku. Táto zvláštnosť sa prejavuje

už teraz, keď náš ľud pristupuje k uskutočneniu programu výstavby komunizmu. V budúcnosti bude táto tendencia vzrastať. To všetko naliehavo vyzdvihuje úlohu novo nastoliť problém celistvosti, jednoty, vnútorného súladu všetkých stránok spoločnosti a postupných etáp jej rozvoja ku komunizmu. Tento problém tesne súvisí so skúmaním vnútorných súvislostí a zákonov rozvoja svetovej socialistickej sústavy. Idea organickej celistvosti spoločenských vzťahov sa musí stať jednou z najdôležitejších ideí pri ďalšom rozpracovávaní sociálnych a sociologických problémov.

*

V spoločnosti, ktorá je založená na uvedomelom využívaní pôsobenia objektívnych zákonov spoločenského vývoja, prudko vzrastá úloha subjektívneho faktora. Spoločenské vedomie, vedomie širokých ľudových mas, ktoré tvoria dejiny, stáva sa jedným z rozhodujúcich faktorov spoločenského pokroku.

V súvislosti s rastom významu subjektívneho faktora, úlohy a významu komunistickej výchovy mas, všestranného rozvoja osobnosti nadobúda teraz mimoriadne dôležitý význam teoretické skúmanie otázky duchovnej stránky činnosti človeka. V predchádzajúcej teoretickej práci našich filozofických kádrov sa z rôznych strán rozvíjala marxistická téza o tom, že spoločenské bytie určuje spoločenské vedomie. To bolo potrebné pre boj proti akýmkoľvek formám prejavu idealizmu v spoločenských vedách. Aj naďalej musíme v boji proti idealistickým tendenciám hájiť túto základnú tézu marxistickej filozofie. V súčasnosti však vyvstáva pred nami veľmi nástojčivo úloha všestranne preskúmať spoločenské a individuálne vedomie ľudí, duchovný svet človeka, problém spätného pôsobenia spoločenského vedomia na spoločenské bytie.

Jedným z rozšírených „argumentov“, ktorý buržoázna filozofia všemožne využíva vo svojom boji proti marxistickej filozofii, je tvrdenie, že marxistická filozofia, ktorá vyzdvihuje na prvé miesto spoločnosť, kolektív, vraj zabúda na konkrétnych ľudí, na živú ľudskú osobnosť, jej osudy, rozum, práva, city, nálady atď. Vyvrátením uvedených výmyslov sú nielen práce klasikov marxizmu-leninizmu venované tejto otázke, ale tiež nový program KSSS s jeho devízou „Všetko pre človeka, pre jeho blaho“.

Treba priznať, že duchovná činnosť človeka, jeho vnútorný svet, konflikty a rozpory, od ktorých sa dostáva, rôzne aspekty tohto problému — psychologický, gnozeologický, logický a sociálny — neboli v našej filozofickej literatúre dostatočne preskúmané. Práve táto okolnosť dáva možnosť rôznym buržoáznym školám, najmä existencializmu, intuitivizmu, neotomizmu vystupovať s pretenciou na monopolizovanie týchto problémov.

Súčasná situácia si žiada všestranné a hlboké preskúmanie problémov duchovného sveta osobnosti z pozícií marxizmu. Takáto jej vedecká analýza, ktorá by zodpovedala dnešným požiadavkám praxe komunistickej výchovy mas, je zároveň rozhodujúcim vyvrátením buržoázných koncepcií osobnosti.

*

K úlohám filozofie sa priraduje tiež skúmanie rôznych metód súčasnej prírodovedy, ich úlohy v poznaní materiálneho sveta. Stále vzrastajúca zložitost

fyzikálneho experimentu, zvlášť pri výskume mikročastíc, si vyžaduje filozofickú analýzu súčasných operácií merania. Len na základe hlbokého filozofického rozboru experimentálnej metódy v prírodných vedách je možná skutočná kritika operacionalizmu a matematického idealizmu. V súčasnej vede — ako je známe — dosiahol experiment obrovský rozvoj, jeho formy sú neobyčajne mnohotvárne, nadobúda stále viac priemyslové rozmery a v súvislosti s tým veľmi vzrastá jeho presvedčivá sila. Uskutočnenie súčasného experimentu je spojené so značnými materiálnymi nákladmi. Veľký experiment sa preto robí len v tých prípadoch, keď je jeho úspešné uskutočnenie veľmi vierohodné. Všetko to vytyčuje úlohu dôkladne analyzovať vnútornú logiku uskutočnenia experimentu, objasniť všeobecnoteoretické predpoklady experimentu, možnosti nepriameho objavenia sa chýb v jednotlivých etapách jeho prípravy atď. Marxisticko-leninská filozofia je povolaná napomáhať úspešné riešenie podobných problémov, ale to vyžaduje tvorivé spracovanie nových otázok teórie poznania dialektického materializmu na základe hlbokého zovšeobecnenia najnovších výdobytkov prírodných vied a techniky.

Rozvoj súčasnej vedy, najmä prírodných vied, matematiky, kybernetiky, techniky, vytyčuje úlohu filozoficky skúmať princípy merania, logického aparátu a iné problémy, ktoré súvisia s poznaním javov a procesov vzdialených od ich bezprostredného zmyslového poznania. Stále širšie sa, v súčasnej vede používa metóda modelovania. Logická štruktúra tejto metódy je neobyčajne zložitá, v procese modelovania sa organicky spájajú mnohotvárne logické i empirické výsledky výskumu. Použitie modelov v poznaní odhaľuje celý uzol nových gnozeologických problémov, ktoré čakajú na riešenie. Je nutné spracovať všeobecné kritériá a princípy zostavovania modelov, ukázať nevyhnutné podmienky a sformulovať všeobecné princípy prenesenia poznatkov získaných modelom na objekt, pričom by sa odstránilo nebezpečenstvo straty vlastných určitostí študovaného objektu, rozobrať základné typy modelovania v závislosti od špecifiky študovanej oblasti skutočnosti, od stupňa preniknutia do skúmaného objektu, od úrovne rozvinutosti a charakteru logickej štruktúry teórie. Metóda modelovania musí získať náležité miesto v rade iných metód vedeckého poznania, ktoré študuje marxistická gnozeológia.

Vnútorná logika vývoja súčasnej vedy nastoľuje v niektorých bodoch také komplexné problémy, riešenie ktorých predpokladá bezprostrednú účasť filozofov. K týmto problémom patrí najmä úloha vymedziť pojmy, ktorými narábajú mnohé, od seba i značne vzdialené disciplíny. Tak napr. pojem znaku sa široko používa v lingvistike, logike, psychológii, fyziológii a vo svojom plnom obsahu nemôže byť vymedzený ani jednou z týchto disciplín. Len filozofická analýza úlohy znakov a znakových systémov v procese odrazu môže poskytnúť základ všeobecného vymedzenia tohto pojmu. Druhou stránkou tejto úlohy je vymedziť rôzne pojmy, ktoré majú ústredné postavenie vo viacerých vedách a odhaľujú ich hlboký vnútorný vzťah. Takými pojмами sú napr. pojmy odrazu (vo filozofii), obrazu (v psychológii a estetike), informácie (v kybernetike). Je nepochybné, že filozofická analýza kategórie odrazu a základných, geneticky medzi sebou spätých typov odrazu musí vytvoriť základ tak pre vymedzenie príbuzných

pojmov v jednotlivých konkrétnych vedách, ako aj pre všeobecné spracovanie marxisticko-leninskej teórie odrazu.

V našej dobe búrlivého rozvoja vedy nadobúda zvláštny význam vedecké skúmanie v oblasti filozofických problémov prírodných vied. Tu je našou základnou úlohou tvorivé spracovanie bohatého ideového dedičstva, ktoré nám zanechal V. I. Lenin. Neprekonateľný význam pre marxisticko-leninskú vedu majú jeho pokyny o nevyhnutnosti „solídneho filozofického zdôvodnenia“ prírodných vied z pozícií materialistickej dialektiky, o upevnení zväzku marxistickej filozofie s prírodnými vedami, o nezmieriteľnom boji proti akýmkoľvek pokusom idealizmu špekulovať nad výsledkami stále sa rozvíjajúceho vedeckého poznania prírody.

Žiaľ, v predošlom období došlo u nás v tomto smere k vážnym chybám, ktoré sa prejavili v pokusoch niektorých filozofov vnucovať prírodovedcom svoje hľadisko, ako by ono bolo jedine správne, dialektickomaterialistické. Stalo sa tak napr. v prípade teórie relativity, kvantovej mechaniky, biológie. To do určitej miery spôsobilo oslabenie zväzku filozofie s prírodnými vedami. Nehľadiac však na tieto chyby a nedostatky sovietski filozofi urobili veľkú prácu v kritike a odhalení rôznych idealistických koncepcií, spojených s filozofickou interpretáciou súčasnej vedy, a to takých, ako napr. popieranie objektívnej reality v mikrosвете, idea o nekontrolovateľnom vzájomnom pôsobení prístroja a mikroobjektu, téza o premene masy (hmoty) na energiu, hlásenie indeterminizmu v kvantovej fyzike a pod.

V priebehu tvorivého posudzovania filozofických problémov kvantovej mechaniky vytýčili sovietski vedci proti subjektívnoidealistickej interpretácii koncepcie „reálnosti kvantových stavov“ (V. A. Fok, A. D. Aleksandrov) a „kvantových súborov“ (K. V. Nikolskij, D. I. Blochincev). Pravda, tieto koncepcie nemožno pokladať za ukončené riešenie problému, znamenajú však určité pokročenie na ceste k materialistickému vysvetleniu zákonitostí mikrosвета. Treba poukázať na to, že v dôsledku veľkej kritической práce, ktorú urobili sovietski i zahraniční filozofi-marxisti, vyslovene subjektivistické stanovisko nemá už taký veľký vplyv medzi vedcami, ako to bolo skôr. Stále väčší počet prírodovedcov v buržoáznych krajinách má skeptický pomer voči pozitivistickému subjektivismu a skepticizmu a začína sa zaujímať o dialektický materializmus. Tak napr. známy fyzik Max Born pozorne sleduje prácu sovietskych vedcov v oblasti filozofických problémov fyziky a dopisuje si s nimi. V stati, ktorá bola zaradená do jubilejného zborníka venovaného Heisenbergovi, vystúpil otvorene proti pozitivismu. A nedávno bola v západonemeckom časopise *Physikalische Blätter* uverejnená beseda Maxa Borna s fyzikom G. Vogelom z NDR. V závere tejto besedy sa hovorí: „Je potešiteľné konštatovať, že my (t. j. M. Born a redakcia časopisu na jednej strane a dialektický materialista G. Vogel na strane druhej — pozn. red.) sme jednomyselní v tom, že je dôležité to, čo nás spojuje a nie to, čo nás rozdeľuje.“ (*Physikalische Blätter*, č. 7, 1961, str. 343.) Toto zaujímavé priznanie charakterizuje smerovanie viacerých súčasných fyzikov kapitalistických krajín ku kritike pozitivismu a vedomému zblíženiu sa so stanoviskom dialektického materializmu.

Program KSSS pripisuje veľký význam otázkam filozofického zdôvodnenia. Zvláštnu pozornosť v súvislosti s tým treba venovať filozofickej analýze problému

mov, vznikajúcich v tých oblastiach vedy, ktoré sú — ak sa tak možno vyjadriť — v prvom slede nástupu človeka do tajomstiev prírody. Riešenie týchto otázok je najtesnejšie späté s rozpracovaním takých filozofických problémov, ako je dialektická koncepcia vývoja v biológii, boj materializmu a idealizmu v súčasnej biológii, vzájomná súvislosť organizmu a prostredia, vzťah vnútorných a vonkajších faktorov v procese organického vývoja, premenlivosť a dedičnosť v ich vzájomnej súvislosti, príčinnosť a účelnosť v živej prírode atď.

Všestrannú analýzu si vyžadujú tiež filozofické otázky nastolené kybernetikou. Mimoriadny význam nadobúda v tejto súvislosti analýza procesov myslenia, analýza a modelovanie riadiacich procesov živých organizmov. Podstatným prínosom k rozpracovaniu týchto otázok môže prispieť práve filozofia, najmä logika a teória poznania.

Pre ďalší plodný vývoj kybernetiky je neobyčajne závažné rozpracovanie otázok matematickej logiky. Matematická logika — ako je známe — je v súčasnosti veľmi zložitou a dosť rozvetvenou samostatnou disciplínou. Viaceré jej úseky majú viac matematický ako logický charakter, napr. teória algoritmov. Vniká však tiež celý rad podstatných všeobecne logických a filozofických problémov, v riešení ktorých najdôležitejšia úloha patrí filozofii dialektického materializmu. Stačí poukázať napr. na také problémy, ako je problém vzťahu reálneho logického procesu ľudského myslenia a formálnologických systémov, ktoré sú spravidla jednostrannými modelmi takéhoto procesu, ako problém úlohy formálnych momentov v poznaní, ako logický aspekt problému nekonečnosti, otázka miesta matematickej logiky v systéme metodológie vied a niektoré iné.

V súčasnom procese vývoja vedy silne vzrástla úloha matematiky. Metódy analytickej analýzy nadobúdajú široké použitie v biológii, medicíne a tiež v politickej ekonómii, v sociológii, sociálnej štatistike, v demografických výskumoch atď. Niektorí dogmaticky mysliaci ľudia sa obávajú tejto vzrastajúcej úlohy matematiky vo vede, myslia si, že je to akosi v rozpore s dialektickým materializmom, s jeho tézou o neredukovateľnosti kvality na kvantitu. Treba však povedať, že tento plodný proces vzrastajúcej úlohy matematiky vo vede nielenže nie je v rozpore s dialektickým materializmom, ale naopak, práve v ňom nachádza a môže nájsť svoje najúplnejšie metodologické zdôvodnenie. Čím hlbšie a všestrannejšie sa študujú kvantitatívne vzťahy tak v prírode, ako aj v spoločnosti, tým hlbšie sa odhaľuje možnosť poznať kvalitatívne zvláštnosti javov, ktoré študujú jednotlivé vedy, pretože špecifičnosť vied sa predsa pri maximálnom použití matematických metód nijako neznižuje.

Úlohou marxisticko-leninskej filozofie je riešenie radu problémov, ktoré vyplývajú z organického vzájomného pôsobenia vied. Proces prehlbujúcej sa diferenciácie súčasných vedeckých znalostí, objavovanie stále nových objektov samostatného štúdia a na druhej strane integrácia, preplietanie sa rôznych vedeckých disciplín, rozvoj spätosti medzi nimi, podobnosť rôznorodých úloh, prenášanie metód jedných vied do iných atď. predpokladá bezprostrednú účasť filozofov. Vnútorná logika rozvoja vedeckého poznania predstavuje široké pole pre filozofické bádanie.

*

Program KSSS podtrhuje ako najdôležitejšiu aktuálnu úlohu nutnosť široko rozvinutého boja proti buržoáznej ideológii, proti antikomunizmu, nutnosť odhaľovať a rozhodne kritizovať reformizmus a všetky formy a prejavy revizionizmu a dogmatizmu.

Antikomunizmus je teraz tou hlavnou ideovou zbraňou imperializmu, najmä v jeho boji proti pokrokovým silám súčasnosti, najdôležitejšou charakteristickou črtou celej buržoáznej ideológie. V posledných rokoch antikomunisti značne zosilnili svoju aktivitu v boji proti vede, pokroku a rozumu, proti „prometeovskej herézii“ atď. Úlohou našich filozofických pracovníkov je viesť širokú a rozhodnú ofenzívu proti antikomunizmu, proti všetkým jeho prejavom vo filozofii, sociológii a vôbec v spoločenských vedách. Boj proti buržoáznej ideológii žiada súčasne rozhodné odhalenie sociálnodemokratického oportunistu. Aj v tom môžu naše filozofické časopisy zohrať veľmi dôležitú úlohu.

Mimoriadne závažný význam má boj proti revizionizmu a dogmatizmu v komunistickom hnutí. Súčasný revizionizmus, ktorý je najúplnejšie vyjadrený v programe SKJ, prikrášľuje imperializmus, preceňuje zmeny, ku ktorým došlo v ekonomike a politike kapitalizmu, vystupuje proti nutnosti diktatúry proletariátu pri prechode od kapitalizmu k socializmu, rozmazáva zásadné rozpory, ktoré existujú medzi dvoma svetovými sústavami — kapitalistickou a socialistickou. Revizionisti popierajú vedúcu úlohu strany v budovaní novej spoločnosti, popierajú rozhodujúcu úlohu socialistického štátu v premene spoločnosti podľa komunistických zásad.

Ani dogmatizmus vo svojej podstate nie je menej nepriateľský revolučnému duchu a podstate marxizmu-leninizmu. Dokumenty komunistických a robotníckych strán ukazujú, že dogmatizmus, sektárstvo sa môžu stať tiež hlavným nebezpečenstvom v jednotlivých etapách vývoja tej alebo onej strany. Dogmatický, iba zdanlivo revolučný prístup k najdôležitejším problémom súčasnosti znamená revíziu najdôležitejších téz marxizmu-leninizmu, ich nahradenie sektárstvom, nacionalistickou líniou. Nepochopenie zásadných premien, ku ktorým došlo vo svetovej situácii, popieranie možnosti odvrátenia novej svetovej vojny, faktické popieranie leninskej línie mierového spolužitia štátov s rozdielnym spoločenským zriadením a mnohé iné momenty sú významnými črtami súčasného dogmatizmu, čo je charakteristické tiež pre vedúcich predstaviteľov Albánskej strany práce. V. I. Lenin neraz poznamenal, že ak sa nevenuje pozornosť zmeneným podmienkam, znamená to byť verným litere, ale nie duchu marxizmu.

V súčasnosti prebieha v celom svete grandiózny, stále vzrastajúci a zostrujúci sa boj o rozum, presvedčenie a srdcia ľudí. V procese stroskotania imperializmu a utvrdenia socializmu a komunizmu sa zrútili staré návyky, princípy, normy. Úloha marxisticko-leninskej filozofie je v súčasnej epoche mimoriadne veľká. Dialektický materializmus je ideovou zbraňou komunistických strán celého sveta, vedeckou metódou poznania nových zákonitostí spoločenského vývoja a úspechov prírodných vied. Dialektický materializmus priťahuje k sebe stále viac sympatie význačných vedcov, predstaviteľov rôznych oblastí vedy a kultúry na celom svete. Ani jeden filozofický systém nebol a ani nemohol byť tak rozšírený, nemal také množstvo prívržencov, aké má dialektický materializmus. Tento triumfálny

pochoď marxisticko-leninskej filozofie možno vysvetliť tým, že leninská etapa v rozvoji marxistickej filozofie je najvyšším stupňom filozofického myslenia ľudstva a dáva odpoveď na najdôležitejšie, najvýznamnejšie filozofické problémy, ktoré vznikajú v priebehu rozvoja spoločenského života, vedy, techniky, kultúry. Pre pracovníkov filozofie niet v tejto dobe vyššej a ušľachtilejšej úlohy, ako je úloha byť vernými nasledovníkmi tohto učenia a tvorivo ho rozvíjať v tesnej organickej spätosti s praxou budovania komunizmu. K tomu nás vyzýva tiež nový program Komunistickej strany Sovietskeho sväzu, schválený XXII. sjazdom KSSS, a tiež uznesenia medzinárodných porád komunistických a robotníckych strán.

VZŤAH VEDY A TECHNIKY VO VÝVOJI SPOLOČNOSTI

(STRUČNÝ NÁČRT)

JURAJ BOBER

S úlohou vybudovať materiálno-technickú základňu kómunizmu, ktorú si v súčasnosti vytyčuje vyspelá socialistická spoločnosť, vystupuje do popredia nutnosť preskúmať naše predstavy o vzájomnom vzťahu vedy a techniky v tejto spoločnosti. Poznanie a ovládnutie zákonitostí tohto vzťahu umožňuje socialistickej spoločnosti účinne riadiť rozvoj obidvoch v záujme spoločenského pokroku. Ich neznalosť, príp. nesprávne pochopenie môže naopak byť príčinou rôznych deformácií vo vývine socialistickej vedy i výroby. Je to napr. precenenie významu techniky a jej úlohy vo vývine vedy, nesprávne hodnotenie činnosti vedeckovýskumných a projekčnokonstruktérskych útvarov, zanedbávanie riešenia protirečení, ktoré vyvoláva rozvoj techniky v socialistickej spoločnosti a i.

Vzťah vedy a techniky je časťou celkového vzťahu vedy a výroby. Bolo by azda správnejšie preskúmať najprv zákonitosti tohto vzťahu a potom vzťahu vedy a techniky. Najmä preto, lebo správne pochopenie vzťahu vedy a výroby má pri riešení nastoleného problému zásadný metodologický význam. No predbežné hodnotenie materiálu, z čoho vysvitá, že najdôležitejším ohniskom, ktoré spája vedu s výrobou, je práve technika, navádza uberať sa opačným smerom.

Aby sme sa dopredu vyhli komplikáciám, ktoré môžu vzniknúť rozličným vysvetľovaním obsahu pojmov veda a technika, pokúsme sa tento obsah vymedziť.

Súčasná veda sa najčastejšie definuje ako systém poznatkov, ktorými sa odrážajú a vyjadrujú zákonitosti objektívnej reality. Z hľadiska lepšieho pochopenia vzťahu vedy a techniky je osožné poňmať vedu jednak ako metódu na objavovanie nepoznaného v objektívnej realite, na neustále získavanie nových informácií, poznatkov o nej a zaraďovanie ich do uceleného, otvoreného, dynamického systému, a súčasne ako poznatky, ktoré sa prenášajú z pokolenia na pokolenie a pomáhajú človeku nepretržite zvyšovať nadvládu nad prírodou, zdokonaľovať výrobu, spoločnosť i seba samého.